

Katsaus Raittiusyhdistys Koiton ja Lammassaaren historiaan

(kirjoittanut Pasi Koste 1996/2001), © Pasi Koste 2001

SISÄLTÖ

I Raittiusyhdistys Koitto r.y.:n historia lyhyesti

1. Perustaminen ja alkujat
2. Koitto 20- ja 30-luvuilla
3. Sotien jälkeinen aika

II Lammassaari

1. Lammassaari Koitolle - taustaa
2. Luonnonsuojelualue
3. Toiminta saarella

Viitteet

Lähteet

Raittiusyhdistys Koitto r.y.:n historia lyhyesti

1. Perustaminen ja alkujat

Raittiusyhdistys Koiton perustajana voidaan pitää Kansanvalistusseuran sihteeriä, valtiopäiväedustajaa, suomalaisuusmies, tohtori Aksel August Granfeltia. Hän oli 1880-luvun alkupuolella hankkinut käsiinsä englantilaista raittiuskirjallisuutta, johon tutustuttuaan entinen kohtuusmies päätyi kannattamaan ehdotonta raittiutta. Hän alkoi tehdä raittiusaatetta tunnetuksi lehtikirjoituksin. Vuoden 1882 syksyllä Granfelt kirjoitti nimimerkillä "Kuusi" Uuteen Suomettareen artikkelin, jossa hän esitteli seikkaperäisesti englantilaista raittiusliikettä ja sen tavoitteita väkijuomien käytön lopettamiseksi.(1) Alkuvuodesta 1883 hän kirjoitti aiheesta innostuneena kokonaisen "Nykyajan raittiusliike" -nimisen kirjankin.(2)

Granfeltin ympärille alkoi ryhmittyä "ihanteellisia yliopistossa opiskelevia miehiä", jotka olivat valmiita myös käytännöllisiin toimiin. He liittyivät kuoleman kielissä olevaan Kohtuuden Ystävät (3) -nimiseen seuraan saaden sen haltuunsa.(4)

Sääntöjensä mukaan Kohtuuden Ystävät oli tarkoitettu keskusjärjestöksi ja näin seuraavana askeleena tuli ajankohtaiseksi perustaa Helsinkiin (ja muuallekin) paikallisyhdistys. Lokakuun 14. päivänä 1883 pidettiinkin perustava kokous, jossa perustettiin erikseen suomen- ja ruotsinkieliset yhdistykset. Viikkoa myöhemmin pidettiin toinen kokous, jossa suomenkieliselle yhdistykselle äänestyksen jälkeen hyväksyttiin ylioppilas Kaarle Krohnin esittämä nimi Koitto. (5)

Alkujaan Koitossa oli kaksi eri osastoa, ehdottomien osasto täysin raittiille ja toinen eli yleinen osasto kohtuuden kannattajille. "Mutta pian alettiin ymmärtää, että ehdoton raittius on ainoa todella mahdollinen kanta, jos raittiutta tahdotaan edistää (...) Vuosikokouksessa 1899 yksimielisesti päätettiin yleinen osasto lakkauttaa".(6)

Samoihin aikoihin 1800-luvun lopulla alkoi työväenliikkeen omaehtoinen järjestäytyminen ja samalla työväestön laajamittainen liittyminen myös Koittoon, alkoi se muuttua osaksi nousevaa työväenliikettä. Työväenliikkeen silloisten tavoitteiden mukaisesti asetettiin kieltolaki Koitossakin tavoitteeksi vastoin muun muassa Granfeltin kantaa.(7)

Vähitellen jäivät toiminnassa vähemmälle kristilliset arvot virrenveisuineen ja jumalanpalveluksissa käynteineen(8) ja entisten harrastuskerhojen, ompeluseuran tai torvisoittokunnan sekä esim. Runeberg- ja Kalevala-juhlien oheen ilmestyivät uudet toimintamuodot, joita Koiton 100-vuotisjuhlaulkaisussa luonnehditaan seuraavasti: "Koitto oli samalla kertaa - nykytermein ilmaistuna - raittiusyhdistys, työväenopiston piiri, opintokerho, nais- ja nuoris-osasto, kirjasto, urheiluseura, osa osuustoimintaliikettä ja säästöpankkilaitosta ja toimittelipa se tavallaan ammattiyhdistysliikkeen ja puolueenkin tehtäviä."(9) Tämä kehitys johti vähitellen Koiton eroamiseen Raittiuden Ystävästä vuonna 1915 ja liittymiseen edellisenä vuonna perustettuun Suomen Sosialidemokraattiseen Raittiusliittoon.(10)

Toimintansa vilkastuessa Koitto hankki vuonna 1904 jäsenistölleen kesäsiirtolaksi Helsingin Vanhankaupunginlahdella sijaitsevan Lammassaaren, jonne rakennettiin heti ensimmäisenä vuonna siellä sijainneiden muutaman talousrakennuksen seuraksi Lepola-niminen rakennus.(11) Seuraavana vuonna sinne nousi päärakennukseksi pyöröhirsinen Pohjolan Pirtti. Eri osoitteisiin levinneen toimintansa tilaongelmat Koitto ratkaisi perustamalla Raittiustalo-osakeyhtiön ja rakennuttamalla Simon- ja Yrjönkadun kulmaan oman talon. Sen juhllalliset tupaantuliaiset pidettiin syksyllä 1907.(12)

Tavallaan poliittisväritteisten kysymysten ohella Koitossa käytiin myös keskusteluja toiminnasta periaatteellisellakin tasolla. Nykyään voi tuntua huvittavaltakin se perusteellisuus ja jakkailu, jota ilmeni kysymyksessä tanssin ja näyttelemisen sallimisesta ensin Koiton tiloissa ja sittemmin Koiton omissa tilaisuuksissa. Vuonna 1897 olisi Koiton vuokraamassa huoneistossa pidetty iltamat, joiden ohjelmaan olisi sisällytynyt näytelmä, ellei Koiton johtokunta olisi sitä estänyt: "Koitto sen periaatteelliselta kannalta katsottuna ei voinut luovuttaa huoneistoa näytelmiin". Samaa mieltä oli Koiton yleinen kokous, kun se käsitteli Helsingissä toimivien raittiusseurojen keskuskomitealta saapunutta kirjettä, jossa pyydettiin käsittelemään kysymystä: "Eivätkö raittiusnäytelmät ole raittiusiltamien ohjelmiin otettaviksi parhaimmat?" Vastauksena oli, "...ettei Koitto katso näytelmiä parhaimmiksi, eikä vielä toistaiseksi voi niitä kannattaa".(13) Vuonna 1906 putkahti kysymys jälleen esiin johtokunnassa: "Luettiin Koitolle perustettavan näytelmäseuran sääntöehdotus, jota ei katsottu lainkaan huomioon syystä, kuin yhdistys ei ole vielä päättänyt, josko se ottaa ohjelmaansa näyttelemisen tai ei, vaan päätettiin lähettää se Lammassaaren johtokunnalle. Sinne perustettavia kesä näytelmiä varten. J. Tuominen ehdotti että otettaisiin Koitossa keskusteltavaksi saako Koitossa näytellä, vaan ehdotus ei saanut kannatusta."(14) Kuten edellisestä on kuitenkin luettavissa, oli Lammassaaren perusteilla näytelmäseura, josta vuonna 1919 kehittyi Koiton Näyttämö, joka taas yhdistyi myöhemmin Kansanteatteriin, joka sittemmin sulautui Helsingin työvänteatteriin, joka taas muodosti pohjan tulevalle Helsingin kaupunginteatterille.(15) Tanssin kanssa jakkailtiin samaan tyyliin, kunnes Koiton voimistelu- ja urheiluseura Visalle myönnettiin lupa pitää tilaisuuksissaan tanssia Koiton virallisessa kokouksessa 30. syyskuuta 1919 äänin 80-64.(16) Jo saman vuoden helmikuussa oli Sosialidemokraattisen nuorisoliiton Sörnäisten osastolle annettu lupa järjestää maksulliset tanssi-iltamat Pohjolan Pirtissä sillä "ehdolla, ettei tanssilla sanomalehdissä reklamoidaisi".(17) Koiton omien tilaisuuksien ohjelmaan tanssi kelpuutettiin vasta vuonna 1928, "kuitenkin korkeintaan 1 tunti, muun ohjelman loputtua".(18)

2. Koitto 20- ja 30-luvulla

Kansalaissota katkaisi Koiton vireän toiminnan hetkeksi. Huomattava määrä koittolaisia osallistui sotaan punaisten puolella ja ainakin nelisenkymmentä sen jäsenistä, muun muassa suuri osa järjestysmiehistä kuoli sodassa ja sen jälkiselvittelyissä.(19) Sodan jälkeen Koiton omaisuus oli takavarikossa ja torvisoittokunnan vasket oli otettu sotasaaliiksi. Toiminnan uudelleen vireytyessä tuli tielle vielä uusi ongelma: naapuritonttien omistaja Amos Andersson oli kaikessa hiljaisuudessa hankkinut Koiton talon osake-enemmistön ja Koitto joutui toimitalonsa pelastaakseen lunastamaan ne lainarahalla. Näin syntynyt velkataakka rasitti toimintaa, joka toki tapahtui nyt lähes 100 prosenttisesti omassa talossa.(20) Koiton 20- ja 30-lukuja sävytti työväenliikkeen sisäinen valtataistelu siitä huolimatta, että Koiton johtokunnan enemmistö oli sovitteluun pyrkivien maltillisten sosiaalidemokraattien hallussa. Tästä huolimatta työväenliikkeen vasemmistosiipi sai vietyä useaan otteeseen kokouksissa lävitse omia kantojaan, muun muassa kysymyksessä Koiton osallistumisesta vappumielenosoituksiin. Poliittisesti tilanne Koitossa kärjistyi vähitellen vasemmistolaisten ja kommunistien alkaessa kiinnittää Koittoon enemmän huomiota heidän julkisten toimintamahdollisuuksiensa kaventuessa mm. ammattiyhdistysliikkeessä. Valtataistelu huipentui vuoden 1930 kokouksissa: vasemmistolaiset saivat enemmistön taakseen johtokunnan vaalissa, jolloin maltilliset ja oikeistososiaalidemokraatit vetäytyivät syrjään. Heinäkuussa poliisi sulki Koiton talon osittain Lapuan liikkeen painostuksesta. Koiton johto anoi tämän jälkeen viranomaisilta lupaa talon avaamiseen, mutta sitä ei saatu. Tämän johdosta Koiton tilanne alkoi käydä tukalaksi, kun toimintaa ja edelleen painavien velkojen hoitoa varten ei tullut mistään tuloja. Tällöin joukko "ei-kommunistisia" Koiton jäseniä anoi maaherralta luvan ylimääräisen kokouksen pitämiseen. Runsaan poliisijoukon vaikutuksen alla ja läsnäollessa elokuun 22. päivänä pidetyssä kokouksessa valittuun uuteen johtokuntaan tuli vain viranomaisten hyväksi havaitsemia koittolaisia. Syksyn kuluessa toimintakieltoja purettiin ja vapunpäivänä 1931 maaherra sai sisäasiainministeriöltä määräyksen sallia toimitalon uudelleenavaamisen.(21)

Koiton toiminta jatkui tämän kahinan ja kieltolain 1932 tapahtuneen kaatumisen jälkeen painottuen enemmän varhaisnuorisotyöhön. Varsinaisessa raittiustyöstä esimerkkinä olkoon tanssiravintoloiden aiheuttamaa tapainturmelusta vastaan käyty keskustelu vuodelta 1933: "Alettiin keskustelu ns. tanssiravintolakysymyksestä. Ensimmäisen puheenvuoron käytti H. Kanon selostaen sitä järjestystä, mikä näissä ravintoloissa vallitsee. Hän mainitsi miten miltei kaikki naispuoliset

näiden ravintoloiden kanta-asiakkaat ovat ns. houkutuslintuja jotka ravintolaan saapuessaan asetetaan erikoisiin, heille varattuihin pöytiin. Suurin osa näistä tytöistä on hyvin nuoria, noin 15-16 -vuotiaita jos kohta on huomattavasti vanhempiakin. Miehissä myöskin on valtava osa koulunuorisoa vaikka niissä kenties on sentään suurempi osa vanhempia kuin tytöissä. Myöskin hän kuvasi niitä ns. kabinettihuoneita joita on jokaisen tanssiravintolan yhteydessä. Tahtoi nimittää näitä laitoksia "viranomaisten suojeluksessa oleviksi porttoloiksi". Seuraavan puheenvuoron käytti Fiina Pietikäinen selostaen hänkin näitä laitoksia jotka meillä ovat muodostuneet suurmaailman tapaan mutta se ei suinkaan tee niitä suositeltaviksi."(22) Sodan aikana toiminta oli luonnollisesti alamaissa ja entistä enemmän painottunut varhaisnuoriin. "Sotatoimiin" Koitto ei tiettävästi osallistunut muuten kuin tervehdyskäynnein haavoittuneiden luokse.(23) Toki Koiton omistama moottorivene Lammassaari oli otettu armeijan käyttöön ja jäikin "sinne Karjalaan".(24) Lisäksi helmikuun 26.-27. päivien välisenä yönä nasahti pommi Yrjönkadulle aiheuttaen raittiustalolle huomattavia vahinkoja.(25)

3. Sotien jälkeinen aika

Sodan jälkeen palasivat vasemmistolaiset julkiseen toimintaan ja sitä mukaa myös Koittoon. Koitossa tapahtuikin "vallankaappaus" vuoden 1948 vuosikokouksessa, jolloin kansandemokraatit vakiinnuttivat asemansa Koiton johdossa. Samalla Koiton talon omistus "betonoitiin" jakamalla osakkeista kaksi kolmannelta talossa toimineille kommunistisille järjestöille.(26) Koitto erosi Sosialidemokraattisesta raittiusliitosta ja oli mukana perustamassa uutta keskusjärjestöä. Varsinaisessa toiminnassaan Koitto keskittyi 30-luvun malliin entistä enemmän lapsiin ja nuoriin. Huippukausi nuorisotyössä ajoittui tieteenkin ns. suurten ikäluokkien nuoruuteen 1960-luvulla. Kaupungilla Koitto tunnettiin kenties parhaiten tanssipaikkana: Koiton Yrjönkulma oli yksi keskustan kolmesta suositusta tanssipaikasta. Koiton oma toiminta alkoi vähitellen hiipua 60-luvulta lähtien. Lasten ja nuorten leirit ja kerhot muodostivat toiminnan pääosan, kun taas aikuisille suunnattua toimintaa ei juuri ollut Koiton liepeillä toimineita laulukuoroja ja Koiton Näppäriä Naisia lukuun ottamatta. Keskioluen vapautuminen loi raittiusyöille sellaisia haasteita, joihin ei Koitossakaan enää keksitty ratkaisua: varhaisnuorisotyön lisäksi sorvattiin julkilausumia oluen myynnin palauttamiseksi Alkoon. Vuoden 1982 raittiusyölaki ja kunnallisten raittiusmäärärahojen kasvu ohjaili toimintaa.(27) Toisaalta Koiton talo tarjosi erilaisille järjestöille toimintatilat vuosikausia aivan Helsingin keskustassa. Talossa on toiminut järjestöjen ohella esimerkiksi KOM-teatteri ja Teatterikorkeakoulu.(28) Kahdeksankymmentäluvun puoliväliin tultaessa talon omistuksen ikäiseksi kuviteltu betonijalka petti - Suomen kommunistinen puolue myi talon osake-enemmistön. Koitto ratkaisi omalta osaltaan tilanteen ostamalla monimutkaisessa kaupassa sille tulleilla varoilla uuden talon Isoilta Roobertinkadulta. Kun kuitenkin uuden talon remontointi viivästyi sitoen täysin järjestön voimavarat ja samaan aikaan raittiuslautakunta Helsingissä lakkautettiin ja kunnalliset määrärahat supistuivat olemattomiin, näivettyi Koiton toimintakin. Uuden talon remontti tuli lopulta rakentamisen hulluina vuosina toteutettuna maksamaan liikaa ja Koitto menettikin sen lopulta velkojilleen vuonna 1993, satakymmenenvuotisjuhlaansa kynnyksellä. Tällä hetkellä Koitto on lähinnä Lammassaaren mökkiläisten yhdistys, jonka maineikkaasta menneisyydestä antaa aavistuksen sana Koitto yhden helsinkiläisen kivitalon seinässä.(29)

Lammassaari

1. Lammassaari Koitolle - taustaa

Raittiusyhdistys Koitto valtuutti kokouksessaan 10. toukokuuta vuonna 1904 asiaa valmistelleen toimikunnan hankkimaan 7 hehtaarin suuruisen Lammassaaren ja sen pohjoispuolisten niittyjen vuokraoikeudet Koitolle, jotta jäsenillä olisi "paikka jossa voisivat edes jonkun aikaa nauttia kipeästi tarvitsemaansa lepoa ja virkistystä".(30) Lammassaari kuului silloin osana Viikin kapteeninvirkatalon31 tiluksiin ja Koitto osti sen vuokraoikeudet leskirouva von Lybeckiltä. Helsingin kaupunki havitteli laajentumishalussaan uusia alueita ja Viikin kapteeninvirkatalon maat kuuluivat ostoslistalle. Ensimmäiset suunnitelmat näiden alueiden ostamiseksi tehtiin vuonna 1912.(32) Vihdoin vuonna 1918 asia eteni niin, että kaupunki lunasti kapteeninvirkatalon vuokraoikeuden ja osti sen irtaimiston leskirouva Thekla Waseniukselta, joka oli julkisessa huutokaupassa vuonna 1894 saanut tilan vuokraoikeudet vuoden 1921 maaliskuuhun saakka.(33) Vuokra-aikaa oli siis jäljellä kolmisen vuotta, joten kaupunki käynnisti samalla valtion kanssa neuvottelut tilan ostamisesta. Valtio olikin suostuvainen vaihtamaan tilan johonkin vastaavaan tilaan Uudellamaalla, mutta syystä tai toisesta kaupat mutkistuivat. Kaupunki pysyi valtion vuokralaisena kunnes vuonna 1927 solmitun sopimuksen mukaisesti Viikin alue siirtyi maaliskuussa 1927 kaupungin omistukseen osana suurempaa valtion kanssa tehtyä maanvaihtopakettia.(34)

Kaupungin tullessa Viikin maiden vuokralaiseksi ja myöhemmin omistajaksi jatkoi Koitto Lammassaaren ja sen pohjoispuolisen niityn sekä pienen Gräsören-nimisen saaren vuokraamista. Saaren vuokralaiseksi oli kuitenkin tarjolla muitakin. Vuonna 1922 Koiton lisäksi eräs kalastaja oli halukas vuokraamaan saaren.(35) Kaupunki oli jo vuonna 1919 päättänyt varata Lammassaaren virkistysalueeksi(36) ja kyseinen kalastaja sai tyytyä osaan saarta ja jatkamaan Koiton alivuokralaisena.

Koiton ja kaupungin välistä vuokrasopimusta jatkettiin eripituisina jaksoina aina vuoteen 1953, jolloin Lammassaaren pohjoispuoliset alueet rajattiin vuokra-alueesta pois. Vuonna 1962 solmittuun vuoden 1967 loppuun jatkuneeseen sopimukseen kaupunki kirjautti lauseiman "Vuokra-alueelle ei saa rakentaa uusia rakennuksia eikä suorittaa nykyisissä rakennuksissa muita kuin välttämättömiä korjauksia eikä luovuttaa rakennuksia edelleen, vaan on rakennukset siinä tapauksessa, että nykyiset omistajat haluavat luopua niistä, purettava. Kaikki rakennukset ja rakennelmat on kuolettettava 31.12.1967 mennessä, jonka jälkeen vuokra-aikaa ei tulla jatkamaan." Tämä johtui siitä, että kaupungin urheilu- ja retkelytoimistossa oli vallitsevana käsitys, että kaupungin lähituntumassa olevat virkistysalueet oli varattava yleiselle ulkoilulle eikä vuokrattava yhdistyksille, huolimatta siitä, että vuokrasopimuksissa oli erikseen maininta yleisön vapaasta liikkumisesta saarella.(37) Vuokrasuhdetta on kuitenkin jatkettu ja näillä näkymin Koitto pysyy jatkossakin saaren vuokralaisena.

2. Luonnonsuojelualue

Lammassaari sijaitsee keskellä kansainvälisestäkin merkittävää Viikin-Vanhankaupunginlahden luonnonsuojelualueella. Luonnonsuojelu lienee saanut alkunsa, kun Viikin kapteeninvirkatalon metsästysoikeuksien haltija palomestari Göran Wasenius oli "kehittänyt luonnonpuiston" vuosisadan alkupuolella.(38) Koitossakin oli ymmärrystä luonnonsuojelulle: "Sen johdosta että Lammassaarella kävijät repivät puista oksia joten puut niistä kärsivät niin päätettiin laatia tauluja 3 kpl joissa poisoton uhalla kielletään repimästä oksia puista."(39) Ensimmäiset virkamiestoimenpiteet alueen suojelemiseksi otettiin vuonna 1929, jolloin kaupunki antoi selvitysmiehelle tehtäväksi tutkia vesialueiden rauhoittamista.(40) Vuonna 1939 tehtiin kalavesien rauhoituspäätös, joka hetimiten kumottiin väliaikaisesti seuraavan vuoden loppuun.(41) Sotien jälkeen kaupunki teki lääninhallitukselle hakemuksen alueen muodostamiseksi luonnonsuojelualueeksi, mutta ilmeisesti sekä kaupungin että lääninhallituksen jatkajilla vierähti vielä 14 vuotta, ennen kuin jälkimmäinen antoi vuonna 1962 rauhoituspäätöksensä.(42) Päätöksessä kiellettiin kaikkalainen luontoon kajoaminen kiellon ulottuessa aina sulan veden aikana liikkumiseen. Lammassaaren sai luvallisesti kulkea vain etelästä vesitse.

3. Toiminta saarella

Alkuun Lammassaaren tehtiin vain päiväretkiä isoilla kirkkoveneillä Kaisaniemen rannasta, mutta jo vuoden 1907 pöytäkirjoista löytyy merkintä siitä, että saaren (Pohjolan Pirtin) ravintoloitsijalle annettiin oikeus ottaa "siirtolalaisia".(43) Ainakin 1910-luvulla Koitto harrasti sosiaalista toimintaa kustantamalla vähävaraisille (nais)jäsenilleen siirtolaviikkoja "saaren täysihoitolassa" Lepolassa, jota nimitettiin "väsyneiden naisten kodiksi".(44) Telttailu lienee alkanut myös verraten varhaisessa vaiheessa, koska Lepolaan tai Pohjolan Pirtin parvelle eivät kaikki halukkaat mahtuneet öitsemään. Teltoja on tilastoitu olleen esimerkiksi vuonna 1937 130, 1938 170 ja 1943 60.(45) Telttailijoilta perittiin pientä vuokraa: Eva Gröndahl muistelee sen olleen 20 markkaa kesästä 1937, kun hänen tuntipalkkansa oli samaan aikaan 36 markkaa. Pöytäkirjamerkintä vuodelta 1938 kertoo maksun olleen 25 markkaa.(46) Vuonna 1939 Pohjolan Pirttiin rakennettiin ravintolasiipi.(47) Mökkejä saareen sai alkaa rakentaa vuonna 1942 (48) , mutta suuremmissa määrin niitä alettiin kyyhätä vasta sotien jälkeen. Mökit olivat alkuun erittäin kevytrakenteisia pahvimökkejä, jotka purettiin talveksi.(49) Rakennusmateriaalin vaihtuessa laudaksi muuttuivat mökit pysyviksi. Mökkien määrä lähenteli parhaimmillaan kahtasataa pudoten vähitellen kaupungin asettamien rajoitusten myötä sekä huonokuntoisimpien tultua puretuksi nykyiseen 113:een.(50)

Lammassaari on saari, mutta sinne on johtanut aikoinaan "kivetty tie" mantereelta.(51) Saaren ja mantereen välinen alue on kaislikkoista vesijättömaata. Koitto pyrki kuitenkin hoitamaan liikenteen saareen veneillä eikä tiestä ole juuri mainintoja Koiton asiakirjoissa.(52) Jo toisena vuonna eli 1905 perustettiin höyrylaivaosakeyhtiö kuljettamaan kansaa, mutta yhtiön laiva ja proomu myytiin liikenteen kannattamattomuuden takia jo pari vuotta myöhemmin.(53) Lihavoimalla veneiltiin muutamia vuosia kunnes Koitto hankki moottoriveneitä. Vuosien kuluessa on liikennettä hoitanut ilmeisesti monenlaisia veneirytyksiä. Pisimpään liikenteessä olivat Koiton Lammassaari-niminen moottorivene sekä Koiton Sininauhapiirin nimikkovene, oletettavasti 20-luvulta sotiin saakka. Tietävästi Sininauha paloi talviteloilleen Toukolan rantaan ja kuten edellä on jo kerrottu, Lammassaari häkäpönttöineen jäi "sinne jonnekin".(54) Lisäksi polttoainepula haittasi sota-ajan liikennöintiä, joten vain soutuhyteys tai jalkapeli tuli kyseeseen.(55) Sotien jälkeen liikennettä hoitamaan otettiin yksityisiä liikennöitsijöitä, jotka hoitivatkin sitä

aina vuoden 1970 tienoille saakka, jolloin lahti madaltui mahdottomaksi isompien veneiden liikennöidä ja matkustajien määrä vähentyi muun muassa tanssien loputtua saarella.

Saareen johtavan tien umpeen kasvamisesta ja mutaan vajoamisesta huolimatta on sinne ollut kuivina aikoina mahdollista kulkea jalkaisinkin. Maan nousemisen myötä muodostui ns. Kaislapolku, joka sekin toki tarjosi märkiä yllätyksiä kulkijoilleen mutaisine silmäkkeineen.(56) Vuonna 1993 kaupunki rakensi pitkospuut Lammassaareen.

Alkuaikoina Lammassaareen tultiin päiväksi ja illalla palattiin kaupunkiin. Nuoriso rentoutui kisaillemalla, vanhempi väki turinoimalla. Puoliltapäivin kokoonnuttiin hartaushetkeen. Kesän kuluessa pidettiin tietenkin myös lukuisia juhlia ja iltamia.(57) Hartaushetket jäivät vähitellen pois, ja niistä on enää muistona Pohjolan Pirtin tornissa oleva kello, jolla väki kutsuttiin koolle. Aivan alusta lähtien 60-luvun loppuun saakka Lammassaareessa toimi ravintola, joko Koiton itsensä tai ulkopuolisen vuokraajan hoitamana.

Edellä on jo kerrottu teatteritoiminnan ja tanssien sallimisesta saarella. Säännöllinen tanssien pito alkoi 30-luvun alussa.(58) Parhaimmillaan tansseissa kävi yli tuhat vierasta, joten ei ole ihme, että Pitkänsillan venelaiturilla on ollut "tunkosta, josta venemiehet eivät selviä".(59) Tanssien musiikin hoiti yksi orkesteri koko kesän kattavalla sopimuksella.(60) Toiminta lienee ollut varsin kannattavaa, koska myös oheistoimintoja oli viritetty - ilmakivääriammuntaa ja raha-automaatteja: "Myönnettiin Kultatähkä-säätiölle lupa pitää raha-automaattia Lammassaareessa, mutta vain lauantaisin ja silloin kun saarella ei ole lapsia."(61) Perinteeksi muodostui myös miss Lammassaaren valinta, joka valittiin ensi kerran oletettavasti 17.8.1940.(62) Tanssit jatkuivat Lammassaareessa sota-ajan tanssikiellon aiheuttamaa taukoa lukuun ottamatta aina vuoteen 1969: tanssit tuottivat tappiota, koska "tanssilavoja tuli automatkojen päähän. Nuoret eivät enää tulleet niin runsaslukuisina vesimatkan päähän".(63) Aiempien nuorisojärjestöjen ja urheiluseurojen leirien lisäksi 1940-luvulla alettiin Lammassaareessa järjestää lasten leirejä. Oli sekä päiväsiirtola, jossa lapset olivat ikään kuin päivähoitossa ja varsinaisia leirejä yöpymisineen. Leirien järjestäjinä toimivat sekä Koitto että muut järjestöt. Päiväleiritoiminta loppui 60-luvun lopussa, kun niitä järjestänyt Parasta lapsille r.y. katsoi kustannusten nousevan Lammassaareessa liian suuriksi.(64) Muita leirejä järjestetään edelleen, vaikka Koiton toimesta viimeinen pidettiinkin vuonna 1990.(65)

50-luvun puolivälistä kymmenisen vuotta eteenpäin Lammassaareessa oli monenlaista muutakin toimintaa. Saarella toimi oma huvitoimikunta, joka järjesti mökkikauden avajais-, juhannus-, keskikesän- ja päättäjäisjuhlat. Esimerkiksi juhannuksena 1961 Lammassaareessa kävi 1.300 juhlijaa ja huvitoimikunnan järjestämiin tilaisuuksiin osallistui yhteensä 2.900 henkeä.(66)

Joka kesä järjestettiin saaren urheilumestaruuskilpailut ja talvisin hiihtokilpailuja. Lentopallosta nähtiin isompiakin turnauksia, jopa miesten SM-sarjassa pelanneen Koiton Riennon toimesta SM-kesäsarjan otteluita.(67) Monina iltoina istuttiin iltaa keskustellen, vierailijoiden alustuksia kuunnellen tai käsitöitä tehden ja marjapussia pelaten.(68) Saaren ja sen rakennusten kunnosta pidettiin huolta lukuisten talkoiden voimalla.(69) Palkattua väkeä tarvittiin saarivahdin lisäksi vain vaativimpiin remontteihin.

VIITTEET

- (1) Kuusi 1946: 244
- (2) Karpio 1933: 16
- (3) Vuoden 1884 alussa Kohtuuden Ystävien nimi muutettiin Raittiuden Ystäviksi (mm. Kuusi 1946: 269)
- (4) Karpio 1933: 17
- (5) Leino 1933: 22-23
- (6) Granfelt 1903: 221
- (7) Mönkkönen 1983: 26. Tosin Granfelt ilmeisesti katsoi enemmän karsaasti työväenliikkeen sosialistisia aatteita kuin itse kieltolakia, koskapa vuonna 1917 kieltolain tultua eduskunnassa hyväksytyksi Kansanvalistusseuran kalenterissa julkaistussa kirjoituksessaan hän Kuusen (1946: 454) mukaan loihe lausumaan, että "Kieltolain voittoa me katsomme uuden aamun airueeksi, sen aamun, jolloin kaikki uskonnon totuudet maallisenkin tieteen kirkastamina loistavasti valaisevat kaikenlaisten järkeilyjen liian kauan pimittämiä mieliä."
- (8) Koitto 1923: 21
- (9) Mönkkönen 1983: 29
- (10) Koitto 1923: 23
- (11) Koitto 1923: 93; joidenkin arvioiden mukaan "empireytyinen" Lepola olisi vanhempi rakennus (ks. esim. Prittinen 1994: 6). Se on kenties siirretty saareen muualta
- (12) Leino 1933: 76

- (13) Leino 1933: 42-43
- (14) Koiton johtokunnan pöytäkirja 22.3.1906, 11§
- (15) Norri - Valpola 1979: 58
- (16) Koiton virallisen kokouksen pöytäkirja 30.9.1919, 3§
- (17) Koiton johtokunnan pöytäkirja 24.2.1919, 18§
- (18) Leino 1933: 113
- (19) Koiton vuosikertomukset 1918, 1919; Norri - Valpola 1970: 58
- (20) Norri - Valpola 1979: 58; Leino 1933: 112
- (21) Leino 1933: 119-121; ks. myös Mönkkönen 1983: 55-57
- (22) Koiton johtokuntain yhteisen kokouksen pöytäkirja 28.10.1933, 3§
- (23) Mönkkönen 1983: 61
- (24) Koiton kuukausikokouksen pöytäkirja 14.12.1944, 4§
- (25) Koiton vuosikertomus 1944
- (26) Mönkkönen 1983: 64
- (27) Mönkkönen 1983: 86-89
- (28) mm. Norri - Valpola 1979: 59
- (29) Ison Roobertinkadun Astoria-talon seinästä Koiton merkki on hakattu pois. Sillä kolmannella talolla, Katajanokan Koitto-talolla ei ole yhteyttä RY Koittoon.
- (30) Koiton vuosikertomus 1904
- (31) Asiakirjoissa mainittu myös Viikin Karjakartanon sotilaspuustelliksi tai sotilasvirkataloksi. Karjakartano-nimi on ruotsinkielisestä vastineestaan Ladugård tehdyn veikeän käännöksen mukaisesti nykyisin Latokartano.
- (32) Helsinki 1912:3
- (33) Helsinki 1917: 4; valt. pk 1918 1/4; Rouvien Wasenius ja von Lybeck suhteista en ole saanut selkoa, lienee ollut niin, että von Lybeck oli Lammassaaren osalta alivuokralaisena.
- (34) Helsinki 1924; valt. pk 26.1.1927 56§ ja 9.2.1927 1§
- (35) Helsinki 1922:15-16; H valt pk 17.5.1922 25§
- (36) Helsinki 1918:220; H Rkmrin pk 14.4.1919 13§
- (37) Vuokrasopimus 3.12.1962 2§; H kiint ltk pk 3.12.1962 1919§
- (38) Helsinki 1917: 5
- (39) Koiton johtokunnan pöytäkirja 8.6.1908 6§
- (40) Helsinki 1928: 197
- (41) Helsinki 1939: 256, 1943: 239
- (42) UudL 1962
- (43) Koiton johtokunnan pöytäkirja 13.4.1907 7§
- (44) Koiton vuosikertomus 1915; Koitto 1923: 93
- (45) Koiton vuosikertomukset 1937, 1938, 1943
- (46) EG 2: 12; Koiton johtokunnan pöytäkirja 9.5.1938 12§
- (47) Koiton johtokunnan pöytäkirja 5.6.1939 3§
- (48) Koiton vuosikertomus 1942; Prittisen (1994:3) esittämä 1913 lienee painovirhe.
- (49) EG 1: 7; tarinoiden mukaan pahvimökkejä olisi tehty mm. Konelasta saaduista pahvisista/vanerisista koneteista, joissa Pobedoja tuotiin Suomeen
- (50) Vuokrasopimus 3.12.1962
- (51) Prittinen 1994:3
- (52) Löysin ainoastaan Koiton johtokunnan pöytäkirjan 17.6.1909 11§, jossa päätettiin olla maksamatta "korvausta tiestä, joka johtaa Vanhastakaupungista Lammassaareen, koska yhdistys ei sitä tänä kesänä käytä." Kaupunginarkistosta löytyi maininta, jossa kyseinen tie olisi mahdollisten hätäaputoiden kohteena (Helsinki 1924:52), mutta kaiketikaan tielle ei tehty mitään.
- (53) Koitto 1923:94
- (54) EG 1:15; Koiton vuosikertomus 1941, Koiton kuukausikokouksen pöytäkirja 14.12.1944 4§
- (55) Koiton virallisen kokouksen pöytäkirja 29.5.1940 6§
- (56) EG 1: 33,46-47 ja EG 2: 83,87.
- (57) Koitto 1923: 94-95, Mönkkönen 1983: 31-32
- (58) Koiton johtokunnan pöytäkirja 9.7.1931 5§
- (59) Koiton johtokunnan pöytäkirja 24.5.1937 10§
- (60) esim. Koiton johtokunnan pöytäkirja 22.4.1934 11§, 9.5.1938 11§
- (61) Koiton johtokunnan pöytäkirja 6.4.1936
- (62) Koiton johtokunnan pöytäkirja 12.8.1940 9§; nimittäin pykälään on muotoiltu "ns. Missin vaalit"
- (63) Elsa Leinonen Mönkkönen 1983: 75 mukaan. Viimeiset maininnat tansseista löytyvät Koiton v.1969 asiakirjoista.
- (64) Helsinki 1968:206
- (65) Koiton toimintakertomus 1990

- (66) Koiton vuosikertomus 1961
- (67) esim. Koiton vuosikertomus 1957
- (68) Mönkkönen 1983:74; EG 1:37 ja EG 2: 29-35
- (69) esim. Mönkkönen 1983:77, Koiton johtokunnan pöytäkirja 14.1.1960

Lähteet

Arkisto- ja haastattelumateriaali

Kansan arkisto, Helsinki

Raittiusyhdistys Koiton johtokunnan pöytäkirjat Raittiusyhdistys Koiton johtokuntain yhteisen kokouksen pöytäkirjat Raittiusyhdistys Koiton kuukausikokouksen pöytäkirjat Raittiusyhdistys Koiton talousvaliokunnan pöytäkirjat Raittiusyhdistys Koiton virallisen kokouksen pöytäkirjat Raittiusyhdistys Koiton vuosikertomukset Vuokrasopimus 3.12.1962 Helsingin kaupungin ja RY Koiton välinen vuokrasopimus Lammassaaresta

Helsingin kaupunginarkisto, Helsinki

- Helsinki 1912: Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat vuodelta 1912 : 19. Rahatoimikamarin esitys 31.5.1912 /Nro 314 valmisteleviin toimenpiteisiin ryhtymisestä omistusoikeuden hankkimiseksi Helsingin pitäjässä sijaitsevaan Viikin sotilasvirkataloon
- Helsinki 1917: Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat vuodelta 1917: 22. Rahatoimikamarin esitys kaupunginvaltuustolle 16.4.1917/Nro 319 Viikin kapteeninvirkatalon vuokraoikeuden lunastamisesta sekä nykyisen haltija irtaimiston lunastamisesta
- Helsinki 1918: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1918
- Helsinki 1921: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1921
- Helsinki 1922: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1922
- Helsinki 1924: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1924
- Helsinki 1928: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1928
- Helsinki 1939: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1939
- Helsinki 1968: Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1968
-

lyhenteet:

H valt pk = Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirja

H Rkmrin pk = Helsingin kaupungin Rahatoimikamarin pöytäkirja

H kiint ltk pk = Helsingin kaupungin Kiinteistölautakunnan kokouksen pöytäkirja

Kirjoittajan hallussa

EG 1 ja EG 2 nauhoitukset Eva Gröndahlin haastatteluista 14.3.1996 ja 19.4.1996

Kirjallisuus

- Granfelt 1903: Granfelt Aarne, Piirteitä Koiton vaiheista, teoksessa Koitto juhlaulkaisu Raittiusyhdistys Koiton kaksikymmentävuotisen toiminnan muistoksi, Weilin&Göös, Helsinki
- Karpio 1933: Karpio Vihtori, Raittiusoloistamme ennen Koiton perustamista, teoksessa Leino Sulo K. (toim.), Puoli vuosisataa raittiustyötä Helsingissä, Koitto, Helsinki
- Koitto 1923: Raittiusyhdistys Koitto 40 vuotta, Koitto, Helsinki
- Kuusi 1946: Kuusi Sakari, Aksel August Granfelt Elämä ja toiminta, Otava, Helsinki
- Leino 1933: Leino Sulo K., Koiton puolivuosisataiselta taipaleelta, teoksessa Leino Sulo K.(toim.), Puoli vuosisataa raittiustyötä Helsingissä, Koitto, Helsinki

- Mönkkönen 1983: Mönkkönen Urpo, Koitto 1883-1983 Sata vuotta raittiustyötä Helsingissä, teoksessa Koskinen Tuija - Mönkkönen Urpo (toim.), Raittiusyhdistys Koitto 100 vuotta, Koitto, Helsinki
- Norri-Valpola 1979: Norri Marja-Riitta - Valpola Tiina, Uuden ajan Koitto, Kulttuurivihkot 5/1979, Helsinki
- Prittinen 1994: Prittinen Juha, Lammassaaren ja Kuusiluodon yleissuunnitelma, Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto